

ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Τέσσερις ἐνεπίγραφες ἀρχαϊκὲς πινακίδες τῶν Θηβῶν Σημείωμα

Σὲ σωστικὴ ἀνασκαφὴ τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Βοιωτίας τὰ ἔτη 2001-2002 σὲ οἰκόπεδο στὸ Πυρὶ εὐρέθησαν ἐντὸς *θήκης* (κιβωτιόσχημης κατασκευῆς) μεταξὺ ἄλλων τέσσερις ἐνεπίγραφες ὑστεροαρχαϊκὲς χαλκὲς πινακίδες καὶ ἔλλιπης ἐνεπίγραφος κίων. Κατὰ τὸν ἀνασκαφέα Βασίλειο Ἀραβαντινό, τότε ἔφορο τῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ προϊστάμενο τῆς Ἐφορείας, τὸ περιεχόμενο τῆς *θήκης* ἀπερρίφθη ὀλίγον μετὰ τὰ τέλη τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., ὅταν ἔπαυσε νὰ χρησιμοποιηθῆται ἡ *θήκη* καὶ ἐκαλύφθη μὲ χρώματα καὶ ἄλλα φερτὰ ὑλικά.¹

Δύο ἀπὸ τὶς πινακίδες εἶναι γραμμένες στὴν μία ὄψη καὶ δύο εἶναι ἀμφίγραφες. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ὑποδεικνύει τὴν χρονολόγησή τους περὶ τὰ τέλη τοῦ 6ου ἢ τὶς ἀρχὲς τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Ἰσχυρὸ παράλληλο τῆς χρονολογήσεώς τους εἶναι τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τοῦ ἐνεπιγράφου κίονος ποὺ βρέθηκε στὴν *θήκη* καὶ χρονολογεῖται ἀκριβῶς γιὰ ἱστορικοὺς λόγους στὸ 507 π.Χ., ἢ ὀλίγον ἀργότερα.

Ἡ ἰσχυρὴ ὀξειδῶση τῶν πινακίδων καθιστᾷ τὴν ἀνάγνωση τῶν ἐπιγραφῶν δυσχερῆ. Ἡ ὀξειδῶση καὶ ἡ πιθανότης συντηρήσεως τῶν πινακίδων ἦταν ὁ κύριος λόγος μεταφορᾶς των στὸ Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο, ὅπου καὶ παρέμειναν ἐπὶ ἰκανὸ διάστημα.

Ἰσχυρὸ ἐξαιρετικὲς συνθήκες ποὺ παρέχονται στὸ ἐργαστήριο τοῦ Μουσείου εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ μεταγράψω, ὅσο ἦταν δυνατὸν λόγῳ τῆς ὀξειδώσεως, τὸ κείμενο τῶν ἐπιγραφῶν· δυστυχῶς ἢ μίαν ὄψιν τῆς δεύτερης (ΜΘ 35914) τῶν ἀμφιγράφων πινακίδων εἶναι δυσδιάγνωστη καὶ κατὰ τόπους ἀδιάγνωστη.

Ἡ πρώτη πινακίς (ΜΘ 35908) εἶναι ἀκέραιη καὶ φέρει ἐπιγραφή στὴν μία μόνον ὄψη. Τὸ κείμενο εἶναι σημεῖωμα περὶ τοῦ ποσοῦ τῶν χρημάτων ποὺ ἐφυλάσσοντο σὲ ὀρισμένη στιγμή στὸ *ταμείον* εἴτε τῆς πόλεως εἴτε κάποιου ἱεροῦ.

Ἡ δεύτερη πινακίς (ΜΘ 35913), φέρει καὶ αὐτὴ κείμενο ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως καὶ εἶναι ἔλλιπης κατὰ τὴν κάτω δεξιὰ γωνία. Τὸ κείμενο εἶναι μᾶλλον *κρίσις* περὶ ἀμφισβητουμένης γῆς. Τὰ δύο ἀντίδικα μέρη ἦσαν ἀφ' ἑνὸς οἱ Μεγαρεῖς καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ Ἐλευθεραῖοι (ἢ Ἐλευθερεῖς). Ὅτι ἡ πόλις τῶν Ἐλευθερῶν συντάσσεται μὲ τὴν πόλιν τῶν Θηβῶν συνιστᾷ

Εὐχαριστῶ τὸν Γιώργο Παπαδόπουλο, τὴν Ἑλενα Ζαββοῦ καὶ τὴν Γεωργία Μαλούχου, διότι ἐδιάβασαν τὸ χειρόγραφο τοῦ κειμένου μου καὶ μὲ προστάτευσαν ἀπὸ ἀβλεψίης καὶ παραλείψεως.

1. Βλ. V. Aravantinos, A new Inscribed Kioniskos from Thebes, *BSA* 101 (2006) 369-377, εἰδικῶς σελ. 379-371.

ισχυρή ένδειξη ότι η έπιγραφή πρέπει να χρονολογηθεί προ της τελευταίας δεκαετίας του βου αι. π.Χ., όταν οι Έλευθεραί περιήλθαν υπό τον έλεγχο των Αθηναίων.²

Η τρίτη πινακίς (ΜΘ 35909) είναι άμφίγραφη. Αναγράφονται και στις δύο πλευρές έγχειες ιδιοκτησίες, οι οποίες ένοικιάζονται ή πωλούνται από Θηβαίους ύπευθύνους άξιωματούχους. Ότι πρόκειται περι δημοσίου χαρακτήρος κείμενου προκύπτει από την αναγραφή, στην αρχή των έγγραφών των δύο πλευρών, των Θηβαίων αρχόντων, επί των οποίων έγιναν οι μισθώσεις ή πωλήσεις. Η έπιγραφή θέτει τά έξής έρωτήματα: 1. Οι αναγραφόμενες έγχειες ιδιοκτησίες ένοικιάζονται ή πωλούνται; 2. Οι περιουσίες είναι δημευμένες; 3. Παρέχει τó κείμενο σαφή τοπογραφική ένδειξη για τó πού εύρισκοντο οι έγχειες ιδιοκτησίες και εάν περιορίζονταν στην έπικράτεια των Θηβών; 4. Μπορεί να προσδιορισθή άκριβέστερα ή χρονολόγηση τού κείμενου πέραν εκείνης πού ύποδεικνύει τó σχήμα των γραμμάτων;³

Η τέταρτη πινακίς (ΜΘ 35914) είναι και αυτή άμφίγραφη. Είναι άκέραιη, αλλά τó κείμενο της μάς πλευράς είναι δυσανάγνωστο, και κατά τóπους άδιάγνωστο λόγω της όξειδώσεως. Τó κείμενο της άλλης πλευράς πιθανώς αναφέρεται στην όργάνωση κοινού γεύματος, ίσως κάποιου ιερού. Άκολουθεί κατάλογος άνδρων ύπό τόν τίτλο θοίνατροι (θοίνατρος στόν ένικό). Η λέξη παράγεται από τó θηλυκό ούσιαστικό θοίνα (Ίων. θοίνη): φαγητόν, δείπνον, εύωχία, συμπόσιον. (LSJ⁹, s.v.: meal, feast).

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις επί των τεσσάρων πινακίδων άνεκοίνωσα κατά την διάρκεια διεθνούς συνεδρίου πού όργάνωσε στό Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνιας στό Berkeley ó παλαιός μαθητής μου καθ. Νίκος Παπαζαρκάδας στις 2-3 Σεπτεμβρίου 2011. Στά Πρακτικά τού συνεδρίου περιλαμβάνεται ή γραπτή μορφή της ανακοινώσεως, βλ. *Four Inscribed Bronze Tablets from Thebes. Preliminary notes*, στόν τόμο *The Epigraphy and History of Boeotia: New Finds, New Prospects*, Ν. Papazarkadas (έπιμ.), Leiden (Brill) 2014, 211-222.

Τό Φθινόπωρο τού 2012 οι πινακίδες μετεφέρθησαν από τó Έπιγραφικό Μουσείο στό νέο Μουσείο των Θηβών, για να έκτεθούν. Οι άλλες βαρύτατες έπιστημονικές ύποχρεώσεις μου δέν μου επέτρεπαν να ταξιδεύω κατά τακτά και συχνά διαστήματα, για να συνεχίσω την μελέτη των πινακίδων. Έζήτησα τότε από τόν φίλο Νίκο Παπαζαρκάδα, ό οποίος από κοινού με τόν άλλον παλαιό μαθητή μου Γιάννη Καλλιοντζή εργάζονται για την σύνταξη άναλυτικού καταλόγου των έπιγραφών τού Μουσείου Θηβών και την προετοιμασία της νέας έκδόσεως (*IG VII²*) τού *συντάγματος* των Έλληνικών έπιγραφών της Βοιωτίας στην σειρά των *Inscriptiones Graecae*, να επανελέγξει τις άναγνώσεις μου, να προσπαθήσει να όλοκληρώσει την άνάγνωση της λίαν δυσαναγνώστου πλευράς της τετάρτης πινακίδος (ΜΘ 35914) και έν τέλει να εκδώσωμε από κοινού τις πινακίδες.

Κατά τόν επανέλεγχο των άναγνώσεων της τρίτης πινακίδος (ΜΘ 35909) ό Παπαζαρκάδας άντελήφθη προσφυώς ότι τó κείμενο της δευτέρας πλευράς (εικ. 1) της πινακίδος αρχίζει από τόν τελευταίο στίχο, ό οποίος είναι έν τοίς πράγμασι ό πρώτος, και συνεχίζεται κανονικά στόν προτελευταίο, στόν άμέσως προηγούμενο και ούτω καθέξης.

2. Οι Μ. Η. Hansen – Τ. Η. Nielsen, *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford 2004, σελ. 431, 434 και 624, τάσσονται ύπερ τού 506 π.Χ., ένώ ό R. J. Buck, *A History of Boiotia*, Alberta 1979, 113, έπιλέγει τó διάστημα μεταξύ των έτών 520-511 ή όλίγον ένωρίτερα.

3. Προκαταρκτικές άπαντήσεις δίδω στην μνημονευόμενη άνωτέρω γραπτή ανακοίνωση, βλ. σελ. 219-220.

Ὡστε ὅσα ἔγραψα (τέλος σελ. 215-ἀρχὴ σελ. 216) στὴν γραπτὴ μορφή τῆς ἀνακρινώσεώς μου (βλ. ἀνωτ.) περὶ σφαλμάτων τοῦ χαρακτοῦ, δηλ. ἀτελοῦς χαραξέως δύο λέξεων καὶ παραλείψεως τμημάτων ἐγγραφῶν δὲν εὐσταθοῦν· ἐπίσης δὲν εὐσταθοῦν τὰ σχετικὰ μὲ τὸ σῶμα ἀρχόντων, τὸ ὁποῖο ἀνεγνώρισα ὡς *πρατίδιοι* (σελ. 216 στὸ τέλος τῆς τρίτης παραγράφου· σελ. 217, 1η καὶ 2η παραγράφος· σελ. 219 ὑπὸ τὸν ἀρ. 1). Ἡ ἀνάγνωσις τῆς δευτέρας πλευρᾶς ἀπὸ τὸν τελευταῖο στίχο πρὸς τὰ ἐπάνω ἐξαφανίζει τὸ σῶμα αὐτό· τὰ δύο τελευταῖα γράμματα τοῦ ἐκ σφάλματος ἐκληφθέντος ὡς τελευταίου στίχου (τώρα πρώτου) εἶναι τὰ ἀρχικὰ τῆς μετοχῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ δευτέρου στίχου (πρῶην προτελευταίου): τοῖ προ|ῤεσ[τ]αμένοι.⁴ Ἀκολούθως τὰ σωζόμενα –ατιδιον (μετὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀκολουθεῖ *vacat*) τοῦ ἐκληφθέντος ὡς πρώτου στίχου (τώρα τελευταίου) εἶναι ἡ κατάληξις τῆς τελευταίας λέξεως τοῦ προτελευταίου (πρῶην δευτέρου) στίχου: ἡμιστ|ατιδιον.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Ὁρμώμενος ἀπὸ τὴν μαρτυρία (πλευρὰ Α στίχ. 7, Β στίχ. 9) τῆς λέξεως ἡμιστατίδιον στὴν πινακίδα (ΜΘ 35909) ὑπέδειξα στὸν Ν. Παπαζαρκάδα ὅτι ἡ λ. αὕτη πρέπει νὰ ἀναγνωσθῆ σὲ ἐλλιπὴ ἐπιγραφή, πιθανῶς ὀρθοθεσίας, τῶν ὑστέρων χρόνων τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. χαραγμένη σὲ πεσίσκο· βλ. τὴν δημοσίευσή της, Ν. Papazarkadas, *Pindaric reverberations: an unpublished inscription from the Museum of Thebes*, στὸν τόμο *Munus Letitiae. Studi miscellanei offerti a Maria Letizia Lazzarini*, a cura di F. Camia, L. Del Monaco, M. Nocita, I, Roma 2018, 19-32, καὶ εἰδ. σελ. 22-23. Ἐξ ἀφορμῆς τῶν διδομένων ἐκεῖ (σελ. 23) ἐτυμολογικῶν ἐξηγήσεων περὶ τῆς λέξεως πιστεύω ὅτι ἡ ἐμφανιζόμενη στὴν ἴδια πινακίδα (πλευρὰ Α στίχ. 6 καὶ 11), στατίς (ἢ στατίς), πρῶην ἀμάρτυρη καὶ αὕτη λέξις καὶ μονάδα μετρούσεως (βλ. *Four Inscribed Bronze Tablets from Thebes. Preliminary notes*, σελ. 218), εἶναι ἡ λέξις ἀπὸ τὴν ὁποῖα παράγεται ἡ λ. ἡμιστατίδιον. Ἀπὸ τὸ κείμενο τῶν στίχ. 6-7 τῆς πλευρᾶς Α: *ἡιαρονί[ας] προτ' Ὑπάτο[ι βλέθ]ρον : στατ[ι]ς | βλέθρο ἡεμ[ιστατί]διον* προκύπτει ὅτι τὸ ἡμιστατίδιον εἶναι ὑποδιαίρεσις τοῦ μέτρου τοῦ στατίδος (ἢ τῆς στατίδος, ἐὰν εἶναι θηλυκό).

4. Σημειῶν ὅτι ἡ μετοχὴ παρακειμένου τόσο τοῦ ἀπλοῦ ῥήματος (ἴσταμαι), ὅσο καὶ τοῦ συνθέτου μὲ διάφορες προθέσεις δὲν μαρτυρεῖται, καθ' ὅσον ἐστάθη δυνατόν νὰ ἐρευνήσω, ἐνωρίτερα ἀπὸ τὸν 3ο αἰ. π.Χ.: πιθανῶς ἡ παλαιότερη μαρτυρία εἶναι σὲ ἐπιγραφή τοῦ κοινου τῶν Ἀχαιῶν περὶ τῶν ὄρων δανείου, βλ. Α. D. Rizakis, *Achaïe III. Les cités achéennes: épigraphie et histoire*. (Μελετήματα 55), Ἀθήνα 2008, 1,2 καὶ 6 (SEG 11, 1259): τῶν ὑπὸ τᾶς πόλιος καθεσταμένων. Στὴν Βοιωτία ἀπαντᾶ τὸ πρῶτον σὲ ἀπολογία ἀγνωσθέντος τῶν Λεβαδεῶν τοῦ 2ου αἰ. π.Χ., SEG 3, 367.28/29: ὁ καθεσταμένος ἀγνωσθέντης.

Fig. 1. Ἡ τλευυγά Β' της πινακίδος ΜΘ 35909. (Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Βοιωτίας, Φωτ. Κ. Takeuchi).